

Kozjanska gozdnata krajina kot odraz interesa lastnika gozda

Hrvoje ORŠANIČ¹

Izvleček:

Oršanič, H.: Kozjanska gozdnata krajina kot odraz interesa lastnika gozda. Gozdarski vestnik, 61/2003, št. 4. V slovenščini, cit. lit. 19.

Prispevek obravnava lastnika gozda in njegov odnos do gozda kot dela lastnine na področju Kozjanskega parka. S pomočjo analize nekaterih odgovorov na pripravljene vprašalniki smo lastnike gozdov analizirali znotraj socialnih odnosov, lastnih materialnih možnosti in potreb. Z analizo odgovorov na nekatera izbrana vprašanja opredeljujemo možnosti in težave pri ohranjanju pester kozjanske krajine.

Ključne besede: Kozjanski regijski park, gozdnata krajina, anketa, lastništvo gozda, malopovršinska struktura lastništva, odnos do lastnega gozda, gospodarski interes do lastnega gozda, delovanje in varstvo ohranjanje krajine, krajinska ekologija

1 UVOD

Danes je kultura tista, ki določa potek zgodovine narave. Problemi okolja so problemi človeka. (ROLSTON 1996)

V mejah Kozjanskega regijskega parka (v nadaljevanju KRP) smo v letu 2001 izvedli javnomnenjsko anketo, katere cilj je bil analizirati lastnike gozdov s socialnega in gospodarskega vidika, ter opredeliti njihov interes do dela svoje lastnine – gozda. Iz odgovorov na nekatera anketa vprašanja si je možno ustvariti podobo razmer v kulturni krajini kot socio-ekološkem sistemu.

Gre za del analize večplastnega odnosa človeka do narave, kakor tudi za ugotavljanje vpliva dela prebivalstva na ekologijo kozjanske krajine, ter možnosti za njeno ohranjanje.

Kozjanska krajina je kulturna krajina – ek-socialni sistem – prostorski in časovni izraz medsebojnega delovanja ekosistemov, ki mu pripadajo in vplivov njihovega (naravnega in socialnega) okolja.

Kozjanski regijski park se nahaja na vzhodu države in leži delno znotraj mej občin Kozje-del, Podčetrtek-del, Bistrica ob Sotli Brežice-del, in Krško-del in v celoti znotraj mej občine Bistrica ob Sotli. Površina celotnega (ožjega) področja parka je 197,77 km² (19.777 ha) in spada v prehodno subpanonsko območje na mejnem prostoru med panonskim svetom in predalpskim hribovjem. Park je bil osnovan leta 1980 kot Spominski park Trebče. Osnovan je bil z namenom »da se ohranijo

zgodovinska izročila, povezana z življenjem in delom Josipa Broza Tita in narodnoosvobodilno vojno, zgodovinskimi spomeniki iz časov kmečkih uporov v 16. stoletju in naravne vrednosti in značilnosti tega območja, ter da se zagotovita hitrejši razvoj in izboljšanje materialnih in drugih pogojev za življenje in delo prebivalcev na območju Spominskega parka Trebče, omogoči delovnim ljudem in občanom uživanje naravnih in kulturnih vrednot v tem prostoru, ...« (Zakon o spominskem parku Trebče, Ur. l. SRS, št. 1-4/81). Naziv in naravovarstvena kategorija/status – širše zavarovano območje – parka sta bila spremenjena s sprejetjem Zakona o ohranjanju narave (ZON) v letu 1999 Ur. l. RS, št. 56, 1999. Po določilih ZON-a je Spominski park Trebče uvrščen med širša zavarovana območja kot regijski park z nazivom Kozjanski park (ZON, 1999, čl. 166).

Po zakonu o spominskem parku Trebče se gozdarstvo uvršča med dejavnosti, ki nimajo izrazitejših škodljivih vplivov na ohranjanje naravnih in z delom pridobljenih vrednot tega območja.

Uprava Kozjanskega parka v sodelovanju s sosednjimi občinami pripravlja predlog širitve mej parka s sedanjih približno 20.000 ha na približno 50.000 ha.

¹ H. O. univ. dipl. inž. gozd., Zavod za gozdove Slovenije, OE Brežice

Preglednica št. 1: Kategorije lastništva gozdov v mejah KRP

Državni gozdovi	Zasebni gozdovi	Skupaj gozdov	Površina parka
ha	ha	ha	ha
2.595	6.895	9.490	20.500,58

2 JAVNOMNENJSKA RAZISKAVA

Javnomenjsko raziskavo smo omejili na lastnike gozdov v obstoječih mejah KRP. Za primerjavo in ugotavljanje specifičnosti v odgovorih smo izvedli še kontrolno anketiranje v okolici Krakovskega gozda – v ekološko in ekonomsko različnem okolju glede na področje KRP. Uporabili smo metodo osebnega intervjuja z lastnikom gozda po sistemu pripravljene vprašalnika z 51 vprašanji. Anketiranje so izvedli zaposleni javni delavci v KRP, ki so bili za to delo tudi pripravljene na enodnevnem seminarju.

Vprašalnik je bil pripravljen v sodelovanju s Fakulteto za družbene vede (doc. dr. Drago Kos), Centrom za javnomnenjske raziskave – CJMR (doc. dr. Brina Malnar) in BF Oddelkom za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire (prof. dr. Boštjan Anko) in je bil pripravljen tako, da kar se da najbolj osvetli, na eni strani ekonomski in socialni položaj lastnika gozda, po drugi pomen gozda za lastnika in po tretji vpliv tovrstnih odnosov na ekologijo krajine.

Zbrani podatki so bili obdelani na CJMR. Izbran je bil sistem slučajnostnega vzorčenja med lastniki gozdov na celotnem področju KRP. Velikost vzorca je bila 102 anketirancev v mejah KRP in 34 kontrolnih anketirancev iz okolice Krakovskega gozda.

3 PRIKAZ UGOTOVLJENIH NAJBOLJ POMEMBNIH STANJ, KI SE NANAŠAJO NA PODROČJE KRAJINSKE EKOLOGIJE

Za to analizo smo iz postavljenih vprašanj in odgovorov izbrali le tista vprašanja in odgovore, ki so najbolj povezani s področjem krajinske ekologije.

Nekaj ugotovitev iz odgovorov na anketna vprašanja spada v kategorijo »počasnih spremenjivk«, kar pomeni, da so rezultati ankete uporabni za daljše časovno obdobje.

Nekatera ugotovljena stanja :

1. Izredna površinska majhnost gozdne posesti (1-2 ha: 52,9%, 2,1-5 ha: 35,3% lastnikov).

2. Za lastne potrebe lastniki gozdov potrebujejo povprečno letno: 0,28 m³ hlodovine; 0,31 m³ tehničnega lesa; 10,74 m³ drv za kurjavo.

3. 27,5 % lastnikov izvaja sečnjo v svojem gozdu vsako leto, 48% vsakih nekaj let, 25 % lastnikov posega v gozd enkrat v desetletju ali še manj pogosto.

4. Približno 25 % lastnikov gozdov v svojem gozdu še nabira (grabi) listje za steljo.

5. Pri gospodarjenju z gozdovi z javno gozdarsko službo (ZGS) ne sodeluje 32,4 % lastnikov.

6. 9,2 % lastnikov gozdov nima naslednika, ki bi bil sposoben skrbeti za gozd.

7. 29,4 % lastnikov gozdov ocenjuje, da je priljubljenost smreke (na opazovanem območju tuja drevesna vrsta) še vedno visoka.

4 RAZPRAVA

Nedvomno ima gozd veliko in vsestransko vrednost za človeka. Obstajata dve osnovni smernici ravnanja z objekti, ki so jim pripisali instrumentalno vrednost – ohranjanje/negovanje in izrabljanje/uničevanje. Osnova pozitivnega človekovega ravnanja z naravo je v tem, da uspe uravnotežiti potrebe, ki zahtevajo uničevanje ter izkoriščanje narave in tiste, ki zahtevajo njeno ohranjanje (KLOPČIČ 2000). V kolikor izrabljamo naravo kot vir sredstev za svoje preživetje v mejah njene nosilne zmogljivosti, sledimo tudi načelom trajnostne rabe vira.

Skozi rezultate analize odgovorov na anketna vprašanja se dovolj zgovorno odraža poseben lastniški odnos do naravne dobrine – gozda, kar posledično vpliva na delovanje krajine.

Analiza odgovorov kaže na ekstenziven, interesu prilagojen odnos do gozda kot lastnine, ki je praviloma omejen še z majhno površino.

V ekološkem smislu ima tovrstna površinska razdrobljenost kar nekaj prednosti. Ekološko delovanje »zaplat«, naravnih in povzročenih z načinom izkoriščanja gozda, pospešuje naravno biotsko pestrost gozda (zaplati – površina neenako-

merne oblike, ki se razlikuje od okolice). Zaplate se razlikujejo po velikosti površine, obliki, tipu, pestrosti, pokrovnosti in so del matice (FORMAN /GODRON 1986).

Kozjanska krajina kot gozdnata krajina je mozaik (sistem ekosistemov) strnjenih gozdnih površin, živih mej in gozdnih »rokavov« ali koridorjev, gozdnih zaplat, košenih travnikov, njijskih površin, visokodebelnih sadovnjakov in podobno. S tem tvori tipičen krajinski vzorec, ki se spreminja skladno s socialnimi gibanji prebivalstva (odseljavanje-zaraščanje).

Drobnopovršinska struktura lastništva gozdov ostaja stalnica Kozjanske krajine. Iz odgovorov na anketna vprašanja izhaja, da lastniki zelo malo razmišljajo o prodaji gozda (92% anketirancev ne razmišlja o prodaji svojega gozda) ali o nakupu gozda (93% anketirancev ne razmišlja o nakupu gozda). Ob upoštevanju, da v povprečju živi v enem gospodinjstvu 3,87 članov in da le 9,2% lastnikov gozdov nima naslednika, ki bi bil sposoben skrbeti za gozd, ocenjujemo, da se bodo spremembe v smislu spreminjanja drobnopovršinske posestniške strukture dogajale počasi.

Majhna površina gozdne posesti pomeni predvsem:

- relativno majhen pomen gozda v ekonomiji kmetije,
- stalen nemir v gozdu zaradi prisotnosti lastnikov gozdov,
- mozaičnost starostne strukture gozda (razvojnih faz),
- pestrost ekoloških »zaplat« zaradi razlik v načinu izkoriščanja gozda
- možnost hitrih sprememb v načinu gospodarjenja z gozdom kot posledica prilagajanja družbenim tokovom,
- ekstenzivno gospodarjenje,
- pogoste spore zaradi mej posesti,
- težko nadzorljivost dogajanja.

Iz odgovorov na anketna vprašanja je razvidno, da z večanjem površine gozdne posesti gospodarski interes posameznega lastnika do lastnega gozda postaja bolj izražen.

Po pričakovanju (upoštevaje trende odseljavanja potomcev bližje večjim mestom) se bo povečeval delež gospodinjstev, katerih nasledniki dejansko ne bodo mogli skrbeti za gozd. To lahko pomeni, da se bo delež nenegovanih in neizkoriščenih gozdov povečeval.

Glede na socio-ekonomske razmere opazovanega območja in dejanske možnosti rastišč bi bili zasebni gozdovi lahko boljše zasnove (posledice »kmečkega prebiranja« – ekstenzivnega sistema gospodarjenja z gozdom, ugotovljen prevladujoč interes po lesu za kurjavo). S tem v zvezi si lastniki želijo sečenj z nižjiminižje jakostmi (manj od prirastka), ker se zavedajo slabe zasnove svojih gozdov. K siromaštvu rastišč prispeva tudi grabljenje listja za steljo domači živini.

Lastniki gozdov nimajo nikakršnih strokovnih gozdnogojitvenih načrtov za gospodarjenje z gozdovi v svoji lasti, ker veljavna zakonodaja ne predvideva izdelave tovrstnih načrtov za posamezne lastnike gozda.

Lastnikom gozdov najbolj priljubljene drevesne vrste so tiste, ki so hkrati tudi gospodarsko najbolj zanimive; analogno so najmanj priljubljene tiste vrste, ki v rasti onemogočajo razvoj gospodarsko zanimivih. Dokaj visoko na lestvici priljubljenosti je še vedno smreka (takoj za bukvijo in hrastom).

Prevladujoča majhnost gozdne posesti vpliva tudi na izraženo splošno soglašanje lastnikov gozdov k pravici prostega prehoda in nabiranja gozdnih sadežev.

Z ovrednotenjem in primerjavo koristnosti/potrebnosti različnih poklicev, prisotnih na podeželju postavljajo lastniki gozdov »gozdarstvo« med manj koristne/potrebne poklice.

5 ZAKLJUČEK

Spremembe v opazovani krajini so sicer nenehne, a se dogajajo počasi. Ločimo dve med seboj povezani zvrsti procesov v krajini – naravni procesi (npr. naravna sukcesija vrst in razvojnih faz), na katere vplivamo bolj ali manj le posredno in družbeni procesi, ki se hitreje spreminjajo. Družbeni procesi (npr. odseljavanje mlajšega prebivalstva) neposredno ali posredno sooblikujejo krajino. Stopnja vpliva družbenih procesov na gozd izvira v prvi vrsti iz ekonomskih interesov tako posameznika kot družbe.

Velja izpostaviti, da je individualni interes posameznega lastnika gozda (znotraj možnosti in v opazovanem območju) zanemarljiva kategorija v delovanju kulturne krajine, kar pa ne velja za skupno množico posameznih interesov lastnikov gozdov. Zato je potrebno dogajanje v krajini

usmerjati z usmerjanjem družbenih procesov na različnih področjih in celostno.

Vpeljava in uveljavljanje legitimnih in legalnih načel, kot sta na primer načeli trajnostne rabe in večnamenskosti naravnega vira, načelo sonaravnega gospodarjenja, mora biti popolna in dorečena na vseh področjih družbenega dogajanja. Vsa ta načela lahko delujejo v pomenskem smislu le v določenih pogojih – med njimi so vsekakor površinske ali količinske omejitve. Drobljenje lastništva gozdne posesti do absurda, ob hkratnem interesu lastnika po lesni masi, ne omogoča realne uveljavitve omenjenih načel v zadovoljivi meri.

Majhna velikost posesti gozdov (in ostalih površin) skozi zadovoljevanje interesa lastnika oblikuje drobno strukturirano zaporedje različnih življenjskih prostorov, ki s tem ustvarjajo možnosti za visoko stopnjo biotske pestrosti. V tem smislu gre vsekakor vzpodbujati prizadevanja za ohranjanje krajinske strukture (visokodebelni sadovnjaki, suhi travniki, omejki, koridorji, razvejan gozdni rob, pestrost razvojnih faz gozda, ...).

Iz odgovorov lastnikov gozdov težko razberemo nekoliko dolgoročnejši razvojni interes. Verjetno zato, ker je v tranzicijskih časih preveč nepredvidljivih možnih tokov. Tako ostaja dogajanje v kulturni (tudi gozdni) krajini v veliki meri stihijsko in težko določljivo.

Osnova različnim (sedanjim in bodočim) razvojnim možnostim je v ohranjanju in varovanju biotske pestrosti kot razvojnega potenciala ob upoštevanju malopovršinske strukture lastništva.

Kar nekaj razlik med odgovori lastnikov gozdov v območju KRP in odgovori kontrolnih anketirancev ob robu Krakovskega gozda kaže na to, da na razvoj in ohranjanje krajine vpliva množica lokalno specifičnih dejavnikov. Za razliko od lastnikov gozdov v mejah KRP posedujejo lastniki ob robu Krakovskega gozda po površini več gozda, višja je izobrazbena raven, več lastnikov gozdov je zaposlenih v delovnih organizacijah, manj je aktivnih kmetov, še bolj je poudarjen vpliv javnih medijev na oblikovanje odnosa do gozda kot dela lastnine, sečnjo v svojem gozdu izvajajo bolj pogosto in bolj poudarjajo pomen lastnega gozda kot vira dohodka.

Že nekoliko večja ali bolj oddaljena gozdna posest ali bližina večjih razvitih mest pomeni drugačen odnos do lastnega gozda in krajine. S tem

se odpira pestra množica novih vprašanj o lokalnih možnostih in poteh ohranjanja in varovanja krajine in prisotne biotske pestrosti.

6 VIRI

- Zakon o spominskem parku Trebče. Ur. l. SRS št. 1–4/81
 Zakon o ohranjanju narave. Ur. l. RS št. 56/99.
 Strokovne podlage za Kozjanski park, 1999, Razvojni center-planiranje Celje d.o.o., Celje.
 Program dela – upravljanja Kozjanskega parka za leto 2001. 2000. Strokovne službe JZ Kozjanski park, Podsreda.
 ZIDAR, F., SOK, J., 1985, Spominski park Trebče – analiza stanja, Bistica ob Sotli.
 GABRIJELČIČ, P., BARBIČ, A., OVIN, R., 1989, Koncept dolgoročnega razvoja Spominskega parka Trebče, Naš jutri – glasilo spominskega parka Trebče, Ljubljana.
 GABRIJELČIČ, P., 1989, Koncept razvoja Spominskega parka Trebče, Naš jutri – glasilo spominskega parka Trebče, Ljubljana.
 Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih. Ur. l. RS št. 5/98.
 KLOPČIČ, V., 2000, Vrednote človeka in izzivi ohranjanja naravne dediščine, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Ljubljana.
 POLIČ, M., 1996, Ekološka psihologija, Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Ljubljana.
 TOŠ, N., 1997, Vrednote v prehodu I, Slovensko javno mnenje 1968 – 1990, Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK, Ljubljana.
 TOŠ, N., 1999, Vrednote v prehodu II, Slovensko javno mnenje 1990–1998, Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK, Ljubljana.
 ROLSTON, H. III, 1996, Narava, kultura in etika okolja. V: Varstvo narave zunaj zavarovanih območij, Zbornik mednarodne konference ob evropskem letu varstva narave 1995: 34–42, Ljubljana.
 HOBBS, R., 1997, Future landscapes and the future of landscape ecology. V: Landscape and Urban Planning 37 (1997), Elsevier Science B. V.
 FORMAN, R.T.T., GODRON, M., 1986; Landscape ecology, New York, ZDA: John Wiley & Sons.
 Gozdnogospodarski načrt za gozdnogospodarsko enoto Podčetrtek 2001–2010. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Celje.
 Gozdnogospodarski načrt za gozdnogospodarsko enoto Pišcece 1992–2001. 1993. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Brežice.
 Gozdnogospodarski načrt za gozdnogospodarsko enoto Senovo 1991–2000. 1992. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Brežice.
 Gozdnogospodarski načrt za gozdnogospodarsko enoto Bohor 1998–2007. 2001. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Brežice.